

NON NOVA SED NOVE – CODEX IURIS CANONICI 1917

W SETNĄ ROCZNICĘ PROMULGACJI

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA

LUBLIN, 18 PAŹDZIERNIKA 2017 R.

[HTTPS://DOI.ORG/10.31743/SP.787](https://doi.org/10.31743/SP.787)

W dniu 18 października 2017 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. *NON NOVA SED NOVE – Codex Iuris Canonici 1917 w setną rocznicę promulgacji*, zorganizowana przez Katedrę Historii Prawa Kanonicznego. Obrady odbyły się w budynku Collegium Iuridicum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Przedmiot konferencji – Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. (dalej KPK/1917) – został dookreślony w tytule, przy użyciu łacińskiej sentencji, jako „rzecz nie nowa, lecz podana w sposób nowy”. Zawierał on bowiem w przeważającej większości dawne prawo Kościoła, sformułowane jednak w oparciu o zupełnie nową technikę budowania normy prawnej. Przygotowanie wystąpień wymagało więc od prelegentów podejścia interdyscyplinarnego, tak, aby z perspektywy stuletniej historii pierwszej nowoczesnej kodyfikacji zaprezentować znaczenie KPK/1917 z punktu widzenia współczesnej kanonistyki. Zrozumienie norm obowiązujących w Kościele, jak również właściwe stosowanie prawa, wymaga dogłębnej znajomości jego historii oraz kontekstu tworzenia przepisów. KPK/1917 należy uznać za szczególnie ważny przedmiot badań z punktu widzenia naukowego opisywania źródeł współczesnych norm kanonicznych. Była to kodyfikacja ekskluzywna, autentyczna i pełna, zrywająca z kazuistyczną formą dekretów. Papież Jan XXIII jeszcze przed otwarciem II sesji Soboru Watykańskiego II powołał Komisję dla rewizji Kodeksu i to właśnie przepisy tej kodyfikacji stały się „materiałem roboczym” dla ekspertów, którzy mieli za zadanie dostosować dotychczasowe prawo kanoniczne do wymogów uchwał soborowych.

Konferencję poprzedziła Msza św. w języku łacińskim w kościele akademickim KUL pod przewodnictwem Sekretarza Generalnego KEP ks. bp. Artura Mizińskiego, który wygłosił okolicznościową homilię. Eucharystię koncelebrowali księża profesorowie, doktoranci i studenci.

Wzięli w niej udział pracownicy Instytutu Prawa Kanonicznego i uczestnicy obrad.

Słowo wprowadzające w problematykę konferencji wygłosił kierownik Katedry Historii Prawa Kanonicznego, ks. dr hab. Krzysztof Burczak, prof. KUL, który przywitał zebranych gości. Otwarcia konferencji dokonał Rektor KUL, ks. prof. dr hab. Antoni Dębiński, który pogratulował organizatorom podjęcia tak ważnego tematu. Stwierdził również, że ogłoszenie KPK/1917 należy uznać za jedno z najważniejszych wydarzeń w historii Kościoła. Ogromne prawodawstwo kościelne – rozproszone w różnych zbiorach, kazuistyczne, niekiedy mało uporządkowane – znalazło się w jednym, nowoczesnym zbiorze prawa kanonicznego. Swoje słowo do uczestników obrad skierował Dziekan Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, dr hab. Krzysztof Wiak, prof. KUL, który wyraził radość, że konferencja zgromadziła przedstawicieli wszystkich wiodących ośrodków prawa kanonicznego z Polski i Europy. Podziękował wybitnym kanonistom, którzy zgodzili się zaprezentować w referatach przebieg procesu kodyfikacji, najważniejsze normy KPK/1917, a także ich znaczenie na przestrzeni kolejnych dziesięcioleci. Dziekan WPPKiA stwierdził, że inicjatywa Katedry Historii Prawa Kanonicznego dowodzi efektywnej i przynoszącej owoce współpracy różnych ośrodków naukowych.

W obradach zostały zaprezentowane referaty prelegentów z ośrodków naukowych z kraju i zagranicy: Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Katolickiego Uniwersytetu Pétera Pázmánya w Budapeszcie, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Uniwersytetu Ludwika i Maksymiliana w Monachium, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Uniwersytetu Łódzkiego oraz Uniwersytetu Pałackiego w Ołomuńcu. Dorobek naukowy konferencji to dziewięć referatów wygłoszonych na trzech sesjach plenarnych. Przewodniczyli im: ks. bp prof. dr hab. Artur Grzegorz Miziński (KUL, Lublin), ks. dr hab. Ambroży Skorupa, prof. KUL i ks. prof. dr hab. Grzegorz Leszczyński (UŁ, Łódź). Dopelnieniem każdej sesji była ożywiona dyskusja z udziałem prelegentów i zaproszonych gości.

W sesji pierwszej referat zatytułowany *Codex Iuris Canonici 1917 – iter codificationis* wygłosił ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski (UKSW, Warszawa). Autor stwierdził, że proces powstawania pierwszego w dziejach Kościoła Kodeksu Prawa Kanonicznego – *iter codificationis* – był długi i żmudny. Zwięźle przedstawił najważniejsze momenty torujące drogę przyszłej kodyfikacji Pio-Benedyktyńskiej. Poczynając od pierwszych wieków wspólnota Kościoła kierowała się własnym prawem, które regulowało poszczególne dziedziny życia. Dynamiczny rozwój prawa, związany przede wszystkim z aktywnością papieży, soborów i synodów, z czasem wymusił konieczność

łączenia rozproszonych norm w zbiory. W trakcie przygotowania Soboru Watykańskiego I pojawiło się przekonanie o potrzebie ujęcia prawa kościelnego w jeden, nowoczesny kodeks. Uwarunkowania historyczne sprawiły, że idea kodyfikacji stała się możliwa dopiero wówczas, gdy Pius X w 1904 r. zdecydował o dostosowaniu powszechnego prawa kościelnego do ówczesnych wymogów. Promulgowany 27 maja 1917 r. przez Benedykta XV Kodeks Prawa Kanonicznego stanowił zupełną nowość w historii ustawodawstwa kościelnego.

Kolejnym prelegentem pierwszej sesji miał być wybitny węgierski kanonista o. prof. dr Szabolcs Anzelm Szuromi, O. Praem. (Rektor PPKE, Budapeszt), który jednak z przyczyn od niego niezależnych nie mógł tego dnia przybyć do Lublina. Przysłał jednak referat zatytułowany *The Internal and International Relations of the Holy See in the Light of the CIC 1917*, który w jego zastępstwie odczytał ks. dr hab. Tadeusz Syczewski, prof. KUL. Autor postawił sobie za cel przedstawienie stosunków wewnętrznych i zewnętrznych Stolicy Apostolskiej w świetle KPK/1917, który ustabilizował jej status na arenie międzynarodowej. Proces powstawania Kodeksu Piusa X i Benedykta XV dokonywał się na tle historycznym I wojny światowej. Sytuacja międzynarodowa nie sprzyjała głośnemu wyrażaniu przesłania Kościoła, który jako niezależny i suwerenny podmiot usiłował za pomocą swojego duchowego autorytetu nawoływać do pokoju. Wielka Wojna okazała się preludem do jeszcze większego konfliktu – II wojny światowej. W tym czasie głos Kościoła były już jednak silniejszy, dzięki czemu udało się uratować więcej istnień ludzkich różnych narodowości i wyznań. Stolica Apostolska używała do tego kanałów dyplomatycznych oraz starała się wykorzystywać prawo międzynarodowe, chociażby poprzez zawieranie konkordatów z państwami totalitarnymi. Umowy te były jednak otwarcie i bezpardonowo łamane.

Pierwszą sesję zamknęło wystąpienie ks. prof. dr. hab. Mariana Stasiaka (KUL, Lublin) z referatem *CIC 1917 a inne Kodeksy ówczesnej Europy*. Autor uwydatnił oryginalne rysy kodeksu Pio-Benedyktyńskiego widoczne już w pierwszych kanonach (1-6), które chociaż liczbowo pokrywają się ze wstępną częścią Kodeksu Napoleona, wyrażają w istocie całą oryginalność KPK/1917 na tle innych kodeksów. Już w pierwszym kanonie prawodawca nie podziela fundamentalnych założeń kodeksów państwowych, gdyż sam wyłącza Katolickie Kościoły Wschodnie z obszaru objętego prawem kodeksowym. Takie rozwiązanie nie byłoby możliwe w kodeksach cywilnych. To tak, jakby Napoleon dokonał wyjęcia np. Normandii z zakresu obowiązywania kodeksu cywilnego. Oprócz tego, Kodeks Prawa Kanonicznego odchodzi od fundamentalnej zasady kodyfikacyjnej w prawie państwowym, gdyż w kan. 3 przyznaje preferencję dla prawa umów.

Żaden kodeks przesiąknięty filozofią oświeceniową nie mógłby dopuścić do takiego ustępstwa. W kodyfikacjach cywilnych najwyższą wartość była przyznawana zawsze dla państwa: *Superiorem non recognoscens*. Innym przykładem jest kan. 4, który nie dokonuje abrogacji prawnie nabytych przywilejów. Jest to sprzeczne z jedną z głównych przesłanek ideologicznych kodeksów cywilnych, w których kładzie się nacisk na wyłączność w dziedzinie kodyfikowanego prawa.

Druga przedpołudniowa sesja rozpoczęła się od wystąpienia gościa z Monachium. O. prof. dr Stephan Haering OSB (LMU, Monachium) zaprezentował referat *Der Vergleich des Ordensrechts im CIC/1917 und im CIC/1983*, który dotyczył prawa zakonnego w kodeksach kościelnych ukazanego jako przykład rozwoju prawa kościelnego. Autor stwierdził, że ów rozwój dotyczy zarówno przedmiotu oraz treści normatywnych, jak również ich formalnej postaci. W prawie zakonnym – przy całej zasadniczej kontynuacji w tej dziedzinie – można dostrzec znaczny rozwój. Związane jest to przede wszystkim z Soborem Watykańskim II i posoborową reformą prawa. W odnowie prawa zakonnego bardziej zwrócono się ku jednostce. Widoczna także poza Kościołem tendencja do podkreślania indywidualności znalazła swój wyraz w kodeksach kościelnych. Analiza prawa zakonnego – kodeksowego i pozakodeksowego – na przestrzeni tego stulecia wykazuje, że przepisy te podlegały i podlegają ciąglemu i dynamicznemu rozwojowi.

Kolejny referat przewidziany w porządku drugiej sesji autorstwa ks. prof. dr. hab. Jana Dyducha (UPJP II, Kraków), przygotowany we współpracy z ks. dr. Marcinem Wolczko, nosił tytuł *Rzeczywistość Kościoła podstawą prawa osobowego zaprezentowanego w CIC 1917*. Nie został wygłoszony publicznie, jednak znalazł się w publikacji przygotowanej z okazji konferencji. Normy prawa osobowego KPK/1917 zostały skonstruowane w oparciu o ówczesny obraz Kościoła jako społeczności doskonałej, która prowadzi ludzi do zbawienia. Takie rozumienie Kościoła uwzględniało zarówno jego aspekt wewnętrzny (duchowy), jak i zewnętrzny (widzialny). Bardziej jednak akcentowano aspekt zewnętrzny wpisujący się w hierarchiczną strukturę Kościoła. W oparciu o takie założenia wypracowano rozpatrywane normy prawa osobowego dotyczące osób fizycznych i moralnych oraz trzech stanów w Kościele: duchownego, zakonnego i świeckiego. Zarówno bulla promulgacyjna KPK/1917, jak również zawarte w nim normy, zwłaszcza dotyczące prawa osobowego, bardzo mocno akcentują zewnętrzny, hierarchiczny aspekt Kościoła. Nie pomijają też jego strony duchowej, nadprzyrodzonej, jako społeczności prowadzącej ludzi do zbawienia.

Ksiądz prof. dr hab. Ryszard Sztuchmiller (UWM, Olsztyn) w referacie *Proces ogólny i procesy małżeńskie w CIC 1917. Zagadnienia wybrane* przedstawił unormowania kodeksu, zwracając szczególną uwagę na dwa rodza-

je norm: te, które przez 100 lat utrzymały swoją moc i znaczenie, oraz te, które zostały pominięte lub zmienione. Autor opisał strukturę sądownictwa kościelnego ustaloną przez prawodawcę w 1917 r. Szukał też odpowiedzi na pytania: czy była ona podobna do dzisiejszej, jakie były uprawnienia sędziów i innych pracowników sądowych, czy i jak różnią się one od odpowiednich uprawnień przysługujących im od 1983 r.? Prawo procesowe w KPK/1917 było bardziej rozbudowane, uszczegółowione i obszerniejsze od zawartego w KPK/83 o ponad 290 kanonów (prawie 90%). Do części pierwszej prawa procesowego z 1917 r. (najobszerniejszej) włączono materię, która w KPK z 1983 r. umieszczona została w czterech pierwszych częściach księgi VII. Znalazły się tam niektóre normy odpowiadające tamtym czasom, dziś już nieaktualne, jak np. *privilegium fori*.

Sesja trzecia rozpoczęła się w godzinach popołudniowych od wystąpienia o. prof. dr. Damiána Němeca OP (Uniwersytet Palackiego, Ołomuniec). W referacie *CIC 1917 w Kościele łacińskim w Czechach i na Słowacji* przypominał, że jednym z następstw I wojny światowej był rozpad monarchii austriacko-węgierskiej, w wyniku czego powstała Czechosłowacja. W okresie obowiązywania KPK/1917 była ona wspólnym państwem Czechów i Słowaków, z wyłączeniem okresu II wojny światowej w latach 1939-1945. Realizacja przepisów zawartych w kodeksie była w dużej mierze uzależniona od sytuacji politycznej, w której rząd komunistyczny ograniczał wolność Kościoła, nie pozwalając na wypełnianie jego misji. Autor podzielił ten czas na następujące okresy: okres międzywojenny 1918-1938, kiedy Kościół katolicki cieszył się relatywnie dużą wolnością; bardzo trudny i niespokojny okres II wojny światowej do 1945 r.; krótki okres przejściowy w latach 1945-1948 oraz długi okres prześladowania przez reżim komunistyczny od 1948 r., kiedy działalność Kościoła i posługiwanie się własnym prawem było szczególnie trudne.

Drugie wystąpienie w sesji trzeciej wygłosił ks. prof. dr hab. Józef Krukowski (KUL, Lublin). Nosił ono tytuł *Recepcja Codex Iuris Canonici 1917 w Polsce*. Autor skupił się na problemie, jak przebiegała recepcja KPK/1917 do prawa partykularnego Kościoła w Polsce w okresie II Rzeczypospolitej. Dokonywała się ona bowiem w specyficznych warunkach społeczno-politycznych i kulturowych, zaistniałych po odzyskaniu przez Naród niepodległości po 123 latach rozbiorów, a przez Kościół wolności w realizacji swej misji w łączności ze Stolicą Apostolską. W II Rzeczypospolitej istotną rolę w procesie recepcji norm KPK/1917 odegrały synody. W uchwałach Pierwszego Polskiego Synodu Plenarnego zwrócono uwagę na potrzebę ujednoczenia dyscypliny w skali całego kraju oraz potrzebę obrony Kościoła przed nowymi sektami, ideologiami, zwłaszcza masonerią i komunizmem. Na synodach diecezjalnych, które odbyły się w la-

tach 1922-1931, skupiono się na zagadnieniach duszpasterskich dominujących w poszczególnych diecezjach po rozbiorach.

Ostatnim referatem wygłoszonym na konferencji było wystąpienie ks. dr. hab. Krzysztofa Burczaka, prof. KUL (KUL, Lublin), zatytułowane *Źródła Codex Iuris Canonici 1917*. Autor stwierdził, że KPK/1917 zawierał w przeważającej części dawne prawo, dlatego właśnie należy zwrócić uwagę na źródła, które były podstawą dla spisanych w nowej, abstrakcyjnej formie norm prawnych. Kodeks opiera się na ogromnej liczbie źródeł, co pokazuje ich wpływ na nowe prawo. Z analizy autora wynika, że wskazano 10506 źródeł, a w 26 000 miejscach porównuje się je z kanonami i paragrafami. Z *Corpus Iuris Canonici* zaczerpnięto 3304 źródła, z Dekretu Gracjana – 1441, z pozostałych pięciu zbiorów – 1863, z praw stanowionych przez 67 papieży – 704, natomiast z poszczególnych praw dykasterii Kurii Rzymskiej oraz Wikariatu Miasta Rzymu – 5751. Dla 854 kanonów nie znaleziono źródeł. Są to kanony, które zawierają nowe prawo, spisane prawo zwyczajowe albo nie zawierają prawa we właściwy sposób wydanego, lecz wprowadzają materiał prawny, podają prostszy podział materiału lub też odsyłają do innych kanonów.

Zamknięcia konferencji dokonał dyrektor Instytutu Prawa Kanonicznego, ks. dr. hab. Ambroży Skorupa, prof. KUL, który podziękował organizatorom za cenną inicjatywę. Pozwoliła ona usłyszeć „głos Kościoła tamtych czasów”, głos przekazany w nowy sposób. Dyrektor IPK wyraził nadzieję, że ciągle będziemy poznawali oblicze Kościoła utrwalone w prawie. W imieniu organizatorów głos zabrał ks. prof. K. Burczak, który podziękował prelegentom, osobom zaangażowanym w przygotowanie konferencji i wszystkim uczestnikom.

Ważnym zwieńczeniem konferencji będzie publikacja referatów w książce wydanej przez Wydawnictwo KUL, pod red. ks. prof. K. Burczaka. Znajdą się w niej również dwa niewyłoszone przez autorów referaty: ks. prof. dr. hab. Jana Dyducha (UPJP II, Kraków) *Rzeczywistość Kościoła podstawą prawa osobowego zaprezentowanego w CIC 1917* (przygotowany we współpracy z ks. dr. Marcinem Wolczko) oraz ks. prof. dr. hab. Henryka Misztala *Kodyfikacja z 1917 roku w sprawach kanonizacyjnych*.

Ks. Adam Jaszcz*

* Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.